

وضعیت سقط جنین در جامعه کنونی و لزوم انجام اقدامات پیشگیرانه

نفسیه فیاض بخش^۱، عصمت سوادی^۲، زهرا حسین آبادی^۳

چکیده

سقط جنین در ایران به صورت غیر قانونی، یکی از مهمترین آسیب های اجتماعی است که متأسفانه به دلیل وقوع پنهانی، آمار دقیقی از آن در دسترس نیست و همین مسئله، موجب کم توجهی مسئولان مربوطه در برنامه ریزی های مرتبط با آن شده است. این مسئله که یکی از تهدیدهای اساسی در رابطه با سلامت جسمی و روحی فرد، خانواده و جامعه است، طی ده سال گذشته رشد صعودی داشته است. این نوشتار، که یک پژوهش کاربردی به روش کتابخانه ای، اسنادی و تکنیک تجزیه و تحلیل محتوا می باشد به بررسی ابعاد فقهی و حقوقی سقط جنین از طرفی و همچنین تحلیل وضعیت فعلی کشور از طرف دیگر پرداخته است و ضمن تهیه اطلاعات آماری، به تحلیل و بررسی آسیب های بسیار جدی این معضل بر پیکره جسمی و روحی جامعه (از جمله مرگ های پنهانی، افسردگی، خودکشی و...) پرداخته است و ضرورت بازنگری در قوانین موجود سقط جنین و اقدامات پیشگیرانه از جمله اجرای قوانین مرتبط با حجاب و عفاف و تسهیل ازدواج جوانان را جهت حل این معضل بزرگ اجتماعی می داند.

واژگان کلیدی: سقط جنین، بازنگری قوانین، ضرورت، اقدامات، پیشگیرانه.

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۵/۱۰

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۷/۰۹

^۱ استادیار گروه فلسفه و کلام اسلامی، واحد تهران مرکزی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

(Email: Nafisefayazbakhsh@yahoo.com)

^۲ استادیار گروه معارف اسلامی، واحد تهران غرب، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (Email: e-savadi@yahoo.com)

^۳ عضو هیات علمی دانشگاه گیلان

مقدمه

سقط جنین از جمله مباحثی است که همواره مورد توجه تمام ادیای الهی بوده و در دین اسلام نیز این موضوع، فصول متعدد فقهی را به خود اختصاص داده است که از جمله ی ان مباحث، ارث و دیات را در کتب فقهی شیعه و اهل سنت می توان نام برد، از طرف دیگر، پیشینه کاوی در خصوص این موضوع، ما را به این نکته واقف می کند که هر چند سقط جنین در رساله های ارشد و دکتری و مقالات متعددی مورد بحث قرار گرفته، ولی عمدتاً با اهداف پزشکی و یا اطلاع رسانی و آمار صرف، نگارش یافته است و به نظر می رسد نوشتاری تاکنون با نگاه نقد فقهی و اجرایی، نگارش نیافته است. نکته قابل توجه این است که متأسفانه در ایران، فقط تعداد بسیار محدودی از سقط ها، بصورت قانونی صورت گرفته و اکثر موارد پنهانی و خطر آفرین است و لذا به دلیل وقوع پنهانی، آمار دقیقی از آن در دسترس نیست، آمارهای موجود نیز بیانگر این است که مراجعات برای سقط جنین به مراکز پزشکی در طول ده سال گذشته، رشد صعودی داشته است (در حالی که سازمان ثبت احوال، همواره از کاهش جمعیت در طی ده سال گذشته خبر می دهد)، هر چند افزایش سقط های عادی، درمانی و جنایی غیر قابل اجتناب بوده است که این موضوع خارج از بحث این مقاله است.

سقط جنین، به لحاظ فرهنگی در کشور ما، امری مذموم و به مثابه قتل یک انسان است، اما آمارهای اعلام شده از سوی مراجع قانونی نشان میدهد که هر ساله تعداد بسیار زیادی سقط جنین در کشور به وقوع می پیوندد. در ایران میزان بارداری بدون برنامه ۳۴ درصد کل بارداری ها را تشکیل می دهد که در این میان ۱۶ درصد ناخواسته و ۱۸ درصد بی موقع و نا بهنگام گزارش شده است (مرکز آمار ایران، ۲۰۰۰). بسیاری از مسائل اجتماعی مانند داشتن فرزند زیاد، عدم تقارن در جنسیت، بارداری های ناخواسته و یا نامشروع بودن فرزند، زمینه مساعدی را برای سقط جنین فراهم نموده است که متأسفانه به خاطر وقوع پنهانی، آمار دقیقی از آن در دسترس نیست (ملک افضلی، ۱۳۷۵، صص ۷-۲).

محمد مهدی آخوندی، رئیس انجمن جنین شناسی ایران طی مصاحبه ای در روز چهارشنبه ۲۳ مرداد ۱۳۹۸ درباره ابعاد گسترده و فراگیری سقط جنین در کشور با عنوان اینکه آمار موثقی از سقط جنین در دسترس نیست، از افزایش آمار سقط جنین مخفی و زیرزمینی خبر داد که از ۱۰۰۰ مورد سقط جنین تنها ۱۰ مورد قانونی است، وی گفت: «ما به زبان می گوئیم هزار جنین در روز کشته می شود اما گاهی که در شبکه های اجتماعی یا رسانه ها تصویر یک جنین سقط شده در زباله ها منتشر می شود، چه واکنش هایی اتفاق می افتد و چقدر این تصویر یک تصویر تلخ و تکان دهنده است و حالا این اتفاق را ضرب در هزار کنید (آخوندی، ۱۳۹۸). طبق خلاصه سالنامه آماری ۱۳۹۶ پزشکی قانونی، در سال ۱۳۸۰ تعداد ۱۵۲۸ سقط درمانی شده و در سال ۱۳۸۱ تعداد ۱۶۹۳ و این امار در سنوات بعد افزایش یافته است، در سال ۱۳۹۵ به تعداد ۷۱۲۵ و در سال ۱۳۹۶ تعداد ۸۵۸۶ سقط درمانی میرسد، این در حالی است که تعداد رشد جمعیت بسیار کند بوده و تعداد سقط درمانی نزدیک به ۸ برابر افزایش داشته است، از طرفی به یقین می توان گفت آمار پنهانی سقط جنین (که آثار آن در سطهای زباله، کنار دست شویی های بانوان در مدارس، دانشگاهها، پارکها و... دیده می شود)، خیلی بیشتر از این تعداد است و این موضوع به یقین زنگ خطر مهمی است که می بایست مسئولین کشور در تمامی قوای سه گانه به آن توجه داشته باشند.

این پژوهش، ضمن تحلیل وضعیت جامعه کنونی کشور در خصوص این پدیده شوم به بررسی ابعاد فقهی و حقوقی ان پرداخته و اقدامات پیشگیرانه در این خصوص را به عنوان پیشنهاد مطرح نموده است.

کلیات

معنای لغوی و اصطلاحی سقط جنین

جنین در لغت عبارت است از (الولد فی البطن) بچه ای که در شکم پنهان شده، الجنین: وصف للحمل ما دام فی بطن أمه (موسی، ۱۴۱۰، ص ۱؛ ج ۲).

در کتاب مصباح المنیر در تعریف جنین می گوید: جنین از ریشه جن و به بچه ای که از شکم مادر افتاده و سقط قبل از تمام شدن خلقتش، پیش اید (افیومی، ۱۴۲۵، جزء اول، ص ۲۸۰).

همچنین لغت شناسان معتقدند: سَقَطَ الْوَلَدُ مِنْ بَطْنِ أُمِّهِ، أَيْ خَرَجَ، وَ لَا يُقَالُ: وَقَعَ، حِينَ تَلَدَهُ، نَقْلَهُ الْجَوْهَرِيُّ وَ الصَّاعَانِيُّ. وَ فِي الْأَسَاسِ: وَ يُقَالُ: سَقَطَ الْمَيْتُ مِنْ بَطْنِ أُمِّهِ، (زبیدی؛ ۱۴۱۴ه ق، ج ۱۰؛ ص ۲۸۴) السَّقَطُ، بِالْفَتْحِ وَ الضَّمِّ وَ الْكَسْرِ، وَ الْكَسْرُ أَكْثَرُ: الْوَلَدُ الَّذِي يَسْقُطُ مِنْ بَطْنِ أُمِّهِ قَبْلَ تَمَامِهِ (ابن منظور؛ ۱۴۱۴ه ق، ج ۷؛ ص ۳۱۶) (السَّقَطُ) الْوَلَدُ ذَكَرًا كَانَ أَوْ أُنْثَى يَسْقُطُ قَبْلَ تَمَامِهِ وَ هُوَ مُسْتَبِينُ الْخَلْقِ (فیومی، ۱۴۱۴ه ق، ج ۱؛ ص ۲۸۰).

در اصطلاح پزشکی نیز عبارت است از: ختم حاملگی قبل از رسیدن به زمانی که امکان زنده ماندن برای جنین وجود ندارد. در محاکم قضایی ایالات متحده سقط را ختم حاملگی قبل از هفته ۲۰ حاملگی بر اساس تاریخ اولین روز آخرین قاعدگی تعریف می کنند. تعریف مرسوم دیگر تولد نوزادی است که وزن او کمتر از ۵۰۰ گرم می باشد در بعضی از کشورهای اروپایی، این تعریف را برای وزن کمتر از ۱۰۰۰ گرم در نظر می گیرند (کانینگهام، ترجمه: جزایی، ۱۳۷۰، ج ۲، ص ۱۱۴۳). در اصطلاح فقهی، جنین عبارت است از: «الجنین و هو الحمل فی بطن و سمی به لاستتاره فیه من الاجتنان و هو الستر فهو بمعنی المفعول» (العاملی، تصحیح، سید محمد کلانتر، ۱۳۹۰ه ق، ج دهم، ص ۲۸۸-۲۸۹). واژه حمل نسبت به جنین دارای معنای خاصی است، زیرا حمل شامل مرحله ای از رشد و نمو جنین می باشد که تکامل بیشتری در آن مشاهده شده و اغلب، دارای آثار حیات می باشد. دراهمیت نگاه به جنین به عنوان یک انسان کامل از نظر حقوق اسلامی فقط کافی است به یک نمونه فتوا در این خصوص اشاره گردد، سید یزدی صاحب العروه می فرماید: اگر حمل زنده متولد شود و پس از لحظه ای بمیرد، موصی به، به وارث او می رسد و نیازی به قبول ولی یا وارث نخواهد بود (سید یزدی، ۱۴۰۹ه ق، کتاب وصیت، مسأله ۱).

انواع سقط های جنین

طی پژوهش های به عمل آمده به سه دلیل سقط ها انجام گرفته است:

۱) سقط عادی یا طبیعی: در بسیاری موارد، زنان به علل ژنتیکی، تشریحی، بیماری، عوامل محیطی و ..... دچار سقط جنین طبیعی ی غیر ارادی شده و در اثر پیشامد کوچکی در زندگی مانند بروز احساسات و عواطف شادی بخش یا تأثر انگیز و یا مشاهده یک صحنه تصادف یا نزاع ...، سقط جنین اتفاق می افتد.

۲) سقط درمانی یا طبی: سقط درمانی به معنای ختم حاملگی جهت حفظ جان مادر، قبل از زمانی که جنین بتواند زنده بماند و انجام آن با تأیید مراجع قضایی و صدور مجوز پزشکی قانونی انجام پذیر است، قانون شرایط سختی را برای این نوع سقط در نظر گرفته است که خطر جانی از جمله انهاست (عباسی، ۱۳۸۲، ۷۴).

۳) سقط جنین جنایی: کشتن عمدی جنین که توسط مادر یا اشخاص دیگر انجام می گیرد که با روشهای مختلف و خطرناک انجام هم انجام می شود (جاویدی، ۸۳، ش ۲ و ۳، ص ۱۶).

جدول شماره (۱) دلایل سقط جنین در ایران را در دو دوره زمانی نشان می دهد:

درصد		دلایل سقط جنین
۱۳۹۳	۱۳۸۸	
۱۸/۵	۳۱/۶	دلایل بهداشتی
۷/۷	۶/۶	وجود خطر سلامتی برای مادر
۹/۲	۱۹/۷	وجود خطر سلامتی برای نوزاد
۱/۵	۵/۳	سایر (خونریزی، بیماری هپاتیت همسر)
۶۴/۱	۴۷/۳	دلایل مربوط به باروری
۵۲/۹	۳۵/۵	محدود کردن تعداد تولدها
۱۰/۳	۵/۲	فاصله گذاری بین فرزندان
۱/۰	۶/۶	به تأخیر انداختن تولد فرزند**
۱۷/۴	۲۱/۱	دلایل اقتصادی-اجتماعی
۱۳/۳	۱۸/۵	مشکلات اقتصادی
۳/۶	۲/۶	مشکلات ارتباطی یا همسر
-/۵	-	ترجیح جنسی فرزند
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	کل
۷۵	۷۶	تعداد سقط جنین ها

(برگرفته از پژوهش عرفانی و شجاعی، ۱۳۹۷).

سابقه فقهی و قانونی سقط جنین

حق حیات، از دیدگاه اسلام، تنها اختصاص به زمان بعد از تولد نداشته و جنین از نظر اسلامی، از تمام حقوق انسانی بهره مند است (حسینی اکبرنژاد، ۱۳۹۲، ص ۹۷) در کتب فقهی شیعه، ضمن مباحث وصیت، ارث، نفقه و اقرار، برای جنین به مثابه یک انسان کامل، حقوق، قائل شده است و جنین دارای اهلیت تمتع می باشد، روایات فراوانی از ناحیه معصومین (ع) وارد شده است (وسایل الشیعه، ابواب القصاص فی النفس) که هر کسی مرتکب سقط شود، قاتل محسوب می شود (حتی پدر و مادر) و متناسب با میزان رشد جنین در رحم مادر، مرتکب را محکوم به پرداخت دیه نموده است (جوان آراسته، ۱۳۸۴، ص ۱۱۴ و جعفری، ۱۳۸۵، ص ۱۹۹ و مقدار دیه در پی نوشت). در سال ۱۳۷۶ برای اولین بار مقام معظم رهبری فتوای جدیدی در این خصوص صادر فرمودند که میتوان آن را نقطه عطفی در تاریخ افتاء برای حل معضل سقط جنین در کشور دانست. با فتوای ایشان، سقط درمانی در صورت محرز شدن وجود مشکلات حیاتی برای مادر و بیماری های خاص در جنین، قبل از ولوج روح مجاز است ولی بنابر احتیاط دیه ان باید پرداخت گردد (توضیح المسائل مراجع، ج ۲، س ۱۲۶۱ و ۱۲۶۳ ص ۹۴۶ و ۹۴۷) پس از این فتوا، برخی از علماء و مراجع، فتوای مشابه دادند. به دنبال این نظریه، در سازمان پزشکی قانونی، کمیته ای متشکل از متخصصین امر، تشکیل شده و برای بیماریهای خاص، مجوز صادر گردید. نکته قابل توجه در این فتوا و سایر فتوای فقهای امامیه، اهمیت فراوان حرمت در سقط جنین است که حتی در صورت احراز قطعی بودن بیماریهای خاص در جنین، پرداخت دیه واجب و یا احتیاط واجب شمرده شده است، این موضوع در مواد متعددی از قانون مجازات اسلامی ذکر شده است. سقط جنین، قبل از ولوج روح در چهارماهگی هم شائبه قتل نفس دارد. لازم به ذکر است که جنین به تصریح فقهای اسلامی از حق وصیت، ارث بردن، نفقه و اقرار هم برخوردار می باشد، پس از حقوق خاصی هم برخوردار می باشد (وزیری، ۱۳۸۴، ص ۸۶).

تحلیل و بررسی وضعیت موجود

قابل توجه در ملاحظه آمارها و مقایسه آن با کشورهای دیگر بیانگر این حقیقت است که علیرغم ممنوعیت قانونی سقط در کشورما و تاکید بر قتل نفس بودن آن از منظر فقهای امامیه، متاسفانه تعداد سقط جنین اعم از قانونی و غیر قانونی، رقم قابل توجهی را به خود اختصاص داده است، که این رقم مورد پذیرش در یک کشور شیعی نیست.

لازم به ذکر است این آمارها، توسط یک مرکز قانونی زیر نظر وزارت بهداشت (پزشک قانونی) منتشر شده است، یعنی کسانی که کاملاً به صورت قانونی و شرعی باردار شده اند ولی به دلایل پزشکی و.. ختم بارداری در آنها اعلام شده و لذا برای انجام مراحل سقط به پزشک قانونی مراجعه کرده اند ولی به تصریح رئیس انجمن جنین شناسی ایران " از ۱۰۰۰ مورد سقط جنین در سال ۱۳۹۸، تنها ۱۰ مورد آن قانونی است، یعنی ۱۰۰ برابر آمار اعلام شده، به صورت غیر قانونی در کشور به وقوع می پیوندد" (آخوندی، ۱۳۹۸). کافی است اندک تا ملی به چهار آمار اعلام شده توسط مراجع رسمی کشور، داشته باشیم:

۱- روند رو به کاهش ازدواج: متاسفانه در جامعه امروز ایران، به جهت نگرش مادی گرایانه حاکم بر جهان غرب و تاثیر آن در سایر جوامع، مبنی بر اختلاط دختران و پسران، ازدواج سفید، وادادگی، ولنگاری، دور بودن و جدا زندگی کردن دختران و پسران از خانواده ها به منظور تحصیل و بعضاً اشتغال، بی توجهی به باید ها و نباید های ادیان آسمانی، فقدان اطلاعات و امکانات کافی جهت اطلاع رسانی برای ضرورت ازدواج، آمار ازدواج به شدت پایین آمده است.

۲- روند رو به افزایش سقط جنین در کشور: آمارها، بیانگر این است که طی سالهای گذشته، هم تعداد سقط بیشتر شده و هم میانگین سن زنان در این خصوص، پایین آمده است، متاسفانه مراکز غیر قانونی و زیر زمینی متعددی در کنار اقدامات شخصی مادران در انجام سقط با وسایل نامطمئن، منجر به بروز عوارض مرگ و میر ناشی از سقط می گردد. متاسفانه سقط غیر ایمن به عنوان موضوع اصلی سلامت بانوان مطرح می باشد که بی شک بایستی دغدغه اصلی نظام سلامت کشور باشد.

نگارندگان به بعضی از این امارها دسترسی پیدا کردند که در این قسمت به آنها اشاره می شود:

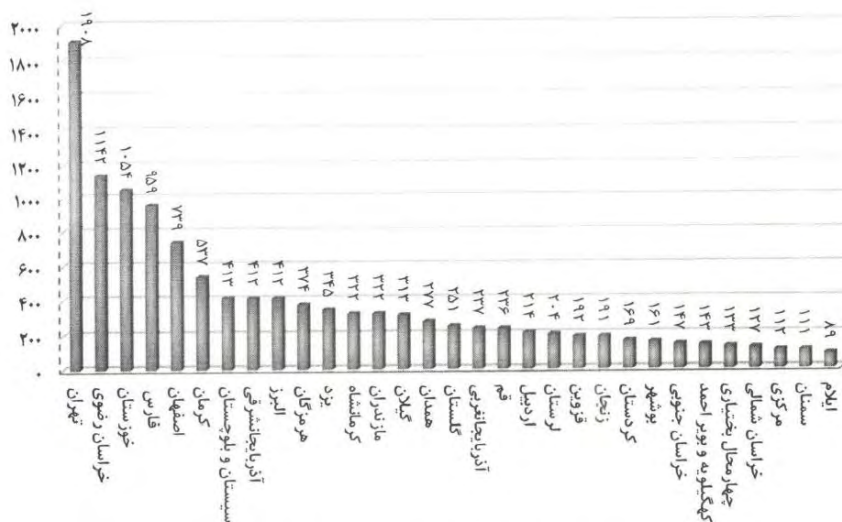
خلاصه سالنامه آماری ۱۳۹۷

جدول ۷-۱- آمار معاینات جسمانی سقط درمانی طی سال ۱۳۹۷

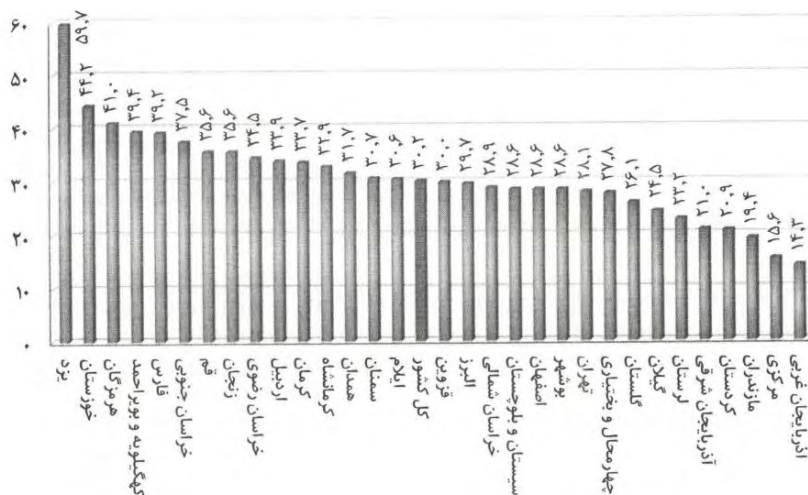
استان	عدم پیگیری تا ۱۹ هفتگی جنین	صدور مجوز	عدم صدور مجوز	جمع
آذربایجان شرقی	۵۸	۲۷۱	۸۳	۴۱۲
آذربایجان غربی	۲	۱۹۷	۳۸	۲۳۷
اردبیل	۴۸	۱۴۷	۱۹	۲۱۴
اصفهان	۲۲	۶۱۳	۱۰۴	۷۳۹
البرز	۳۳	۲۹۶	۸۳	۴۱۲
ایلام	۱۰	۶۲	۱۷	۸۹
بوشهر	۰	۱۳۲	۲۹	۱۶۱
تهران	۱۳۰	۱۱۷۲	۶۰۶	۱۹۰۸
چهارمحال و بختیاری	۱	۱۱۴	۱۸	۱۳۳
خراسان جنوبی	۳۰	۹۷	۲۰	۱۴۷
خراسان رضوی	۸۳	۸۹۸	۱۶۱	۱۱۴۲
خراسان شمالی	۱۳	۱۰۳	۱۱	۱۲۷
خوزستان	۳۵	۸۶۰	۱۵۹	۱۰۵۴
زنجان	۰	۱۶۶	۲۵	۱۹۱
سمنان	۱۴	۶۸	۲۹	۱۱۱
سیستان و بلوچستان	۲۱	۳۶۱	۳۱	۴۱۳
فارس	۱۲۳	۶۹۶	۱۴۰	۹۵۹
قزوین	۰	۱۳۵	۵۷	۱۹۲
قم	۱۲	۱۸۹	۳۵	۲۳۶
کردستان	۱۰	۱۵۰	۹	۱۶۹
کرمان	۶۶	۴۲۳	۴۸	۵۳۷
کرمانشاه	۵۶	۲۱۶	۵۰	۳۲۲
کهگیلویه و بویر احمد	۳	۱۱۱	۲۹	۱۴۳
گلستان	۱۹	۱۷۰	۶۲	۲۵۱
گیلان	۳۲	۲۳۷	۴۴	۳۱۳
لرستان	۱۱	۱۵۳	۴۰	۲۰۴
مازندران	۲۱	۲۱۹	۸۲	۳۲۲
مرکزی	۱۳	۸۳	۱۶	۱۱۲
هرمزگان	۲۵	۳۰۱	۴۸	۳۷۴
همدان	۳۳	۲۰۴	۴۰	۲۷۷
یزد	۳۴	۲۴۰	۷۱	۳۴۵
جمع	۹۵۸	۹۰۸۴	۲۲۰۴	۱۲۲۴۶

خلاصه سالنامه آماری ۱۳۹۷

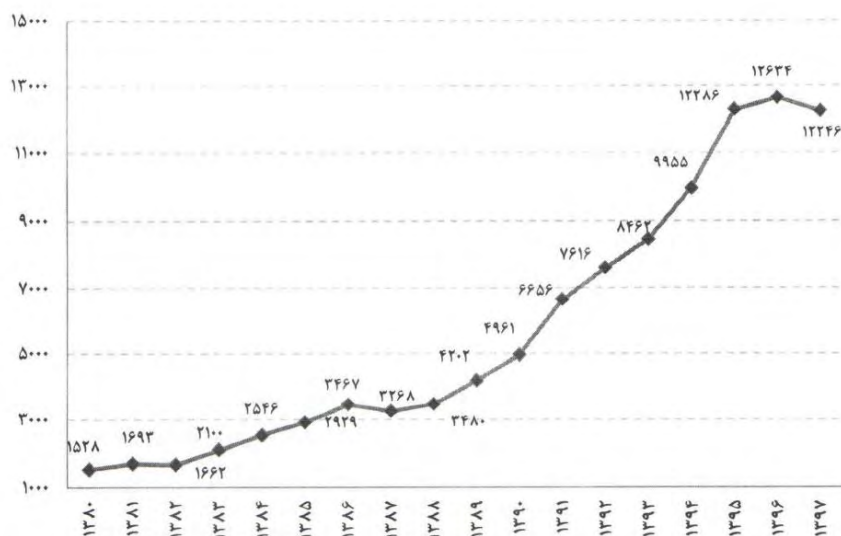
نمودار ۲۰-۱ مقایسه استانها از نظر تعداد معاینات جسمانی سقط درمانی در سال ۱۳۹۷

نمودار ۲۱-۱ میزان معاینات جسمانی سقط درمانی بر حسب جمعیت زنان (به ازای هر صد هزار زن) در سال ۱۳۹۷

خلاصه سالنامه آماری ۱۳۹۷

نمودار ۱-۲۲- تعداد معاینات سقط درمانی از سال ۱۳۸۰ الی ۱۳۹۷

جدول شماره (۷) میزان و نسبت سقط جنین و میانگین سن زن در زمان سقط در دو دوره زمانی ۱۳۸۸ و ۱۳۹۳ را نشان می‌دهد:

جدول ۱- میزان‌ها و نسبت سقط جنین و میانگین سن زن در زمان سقط برای سقط‌های انجام شده طی ۱ و ۶ سال پیش از انجام مصاحبه و تعداد سالانه سقط‌های انجام شده طی یک سال پیش از مصاحبه در بین زنان متأهل ۴۹- ۱۵ ساله ساکن شهر تهران:

۱۳۹۳، ۱۳۸۸

میزان ویژه سنی سقط‌جنین (به ازای هزار زن)			گروه‌های سنی
۱۳۹۳	۱۳۸۸		
سال ۶	سال ۱	سال ۱	
۱/۲	۰	۰	۱۹-۱۵
۲/۳	۴/۴	۱/۵	۲۰-۲۴
۵/۱	۵/۰	۴/۷	۲۵-۲۹
۶/۵	۲/۷	۱۱/۷	۳۰-۳۴
۳/۹	۱۰/۰	۹/۸	۳۵-۳۹
۱/۷	۵/۸	۲/۰	۴۰-۴۴
۰	۰	۲/۱	۴۵-۴۹
۰/۱۰	۰/۱۴	۰/۱۶	میزان کلی سقط به ازای هر زن
۳/۸	۴/۴	۵/۵	میزان عمومی سقط (به ازای هر ۱۰۰۰ زن)
۶/۶	۸/۸	۸/۷	نسبت سقط (به ازای هر ۱۰۰ بارداری شناخته شده)
۳۰/۷±۵/۵	۳۳/۴±۶/۳	۳۳/۵±۶/۰	میانگین سن (انحراف استاندارد) زنان در زمان انجام سقط (به سال)
-	۱۱۴۲۹	۱۱۵۴۳	برآورد تعداد سقط‌های انجام شده در یک سال
-	۱۰۱۴۷۶	۱۲۰۸۶۲	برآورد تقریبی تعداد سقط‌های انجام شده در ایران در یک سال بر اساس میزان عمومی سقط شهر تهران

(برگرفته از پژوهش عرفانی و شجاعی، ۱۳۹۷).

۳- روند رو به افزایش طلاق: بر هیچکس پوشیده نیست که آمارها موجود در ارتباط با طلاق بسیار تکان دهنده می باشد.

۴- روند رو به کاهش جمعیت در کشور: شورای عالی انقلاب فرهنگی در گزارشی آورده است که در پایان امسال (سال ۱۳۹۸) میزان تولد کشور به رقم ۱۲۰۵۹۵۴ تولد برسد که کاهش بی سابقه ای نسبت به سال های گذشته داشته است.

تردیدی نیست که آمارها در خصوص چهار پدیده فوق، بیانگر چیزی جز بحران و زنگ خطر برای اعلام وضعیت بحرانی در خصوص خانواده نیست، خانواده که اصلی ترین نهاد تشکیل دهنده اجتماع می باشد، اگر در هر جامعه ای فرو ریزد، نتیجه ای جز فروپاشی اجتماع نخواهد داشت.

اگر با این شیب تند، کاهش ازدواج، افزایش سقط جنین، افزایش طلاق و کاهش جمعیت را داشته باشیم، معلوم نیست تا پنجاه سال آینده، چه اتفاقی در خصوص ایران شیعی اسلامی و تمدن بزرگ پر از پیشینه ما خواهد افتاد.

عوامل تاثیر گذار در رشد فزاینده سقط غیرقانونی

هر چند امار دقیقی در خصوص سقط های غیرقانونی وجود ندارد و این فاجعه بزرگ انسانی کاملاً به صورت پنهان و مخفی انجام می گیرد و تنها مستند قانونی در این مورد گزارش رئیس انجمن جنین شناسی ایران می باشد ولی عمق فاجعه انقدر دردناک است که می بایست در خصوص حل آن به فکر راه حل بود و در این مقاله تلاش شده قبل از ارائه راه حل های پیشنهادی، عوامل موثر در رشد این پدیده شوم اجتماعی مورد بحث و بررسی قرار گیرد که عبارتند از:

۱- فرهنگی

عدم نظارت و توجه مسئولین ذی ربط نسبت به پدیده سقط جنین و وجود برخی اطباء بی تعهد در انجام آن، موجبات رشد سقط جنین را فراهم آورده است.

۲- اقتصادی

یکی دیگر از عواملی که باعث ایجاد این پدیده شوم در خانواده ها می شود، ترس از فقر و تنگدستی می باشد، این موضوع در زمان جاهلیت نیز وجود داشت و لذا قرآن کریم در آیاتی به آن اشاره نموده و صریحاً می فرماید: «لا تقتلوا اولادکم خشیه املاق نحن نرزقهم و ایاکم» از بیم تنگدستی، فرزندان تان را نکشید، ما، هم آنها و هم شما را روزی می دهیم (اسراء ۳۱).

۳- عوامل بین المللی

دیدگاه‌های غرب‌گرایانه و مرعوب در خصوص کنوانسیون‌های مختلف بین‌المللی در کشور بر این رشد افزوده است به عنوان مثال کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان، کاملاً سقط جنین را مجاز شمرده و طبق آن زنان به بهانه آزادی می‌توانند به راحتی سقط جنین داشته باشند در حالی که از نظر اسلام، جنین در حقوق انسانی، هیچ تفاوتی با سایر انسانها نداشته و هیچ کس مجاز نیست حق خدادادی حیات را از او سلب نماید، قرآن کریم می‌فرماید: «وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فِجْرًاؤُهُ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا» (نساء/۹۳) «وهر کس، فرد با ایمانی را از روی عمد به قتل برساند، مجازات او دوزخ است؛ درحالی که جاودانه در آن می‌ماند؛...» بنابراین کاملاً کنوانسیون رفع تبعیض در خصوص حق حیات، تعارض با حقوق کودک (ماده ۱۲ کنوانسیون حقوق کودک، Christine, 2006, p127) دارد. زیرا جنین در این بزرگ‌ترین حق انسانی، هیچ تفاوتی با کودک ندارد.

تعارض دو کنوانسیون مهم بین‌المللی با هم

در نتیجه، این بند کنوانسیون در تعارض جدی با کنوانسیون حقوق کودک، که مورد پذیرش تقریباً تمام کشورهاست، می‌باشد.

تحلیل و بررسی موضوع

ابزارهای قانونی پیشگیرانه

این امارها، بیانگر وضعیت بحران در خصوص خانواده در کشور و تولید نسل جوان برای آینده کشور است که ضرورت بازنگری در برخی قوانین و اجرای قوانین پیشگیرانه موجود را طلب می‌کند، بررسی هر یک از این قوانین که در صورت اجرا، هر کدام، می‌توانست گام بلندی در راه تحکیم خانواده داشته باشد، بیانگر آن است که مسئولین اجرایی، اهتمام چندانی به اجرای آنها ندارند، مثلاً چندین سال از تصویب قانون تسهیل ازدواج گذشته است اما متأسفانه خیلی از بندهای آن اجرایی نشده است و آن مقداری هم که اجرایی شده از جمله وام ازدواج که قرار بود واقعا تسهیل مراحل ازدواج باشد، متأسفانه انقدر ناچیز می‌باشد که نمی‌تواند نقش تسهیل‌گر داشته باشد.

سایر قوانین مرتبط با ازدواج نیز همین گونه، همواره مورد کم‌لطفی مسئولین اجرایی مربوطه بوده است، از طرف دیگر، عوامل خانمان برانداز در تحکیم خانواده، مانند بی‌عفتی و بی‌حیایی و قوانین مرتبط با آن نیز بسیار بیش از آن مورد بی‌توجهی مسئولین مربوطه قرار گرفته است که به پاره‌ای از این قوانین اشاره می‌گردد:

قانون عفاف و حجاب مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی

شورای عالی انقلاب فرهنگی در جلسه ۵۶۶ مورخ ۸۴/۵/۴ در چارچوب اصول و مبانی روشهای اجرایی گسترش فرهنگ عفاف (مصوب جلسه ۴۱۳ مورخ ۷۶/۱۱/۱۴) راهبردهای گسترش فرهنگ عفاف را به شرح ذیل تصویب نمود که در این قسمت به بندهایی از آن اشاره می‌گردد:

- تقویت بنیه اعتقادی، اخلاقی و اصول و مبانی تربیت برای والدین، خصوصاً مادران نسبت به امر عفاف و حجاب و ایجاد حساسیت در آنها نسبت به آسیب‌های ناشی از عدم رعایت آن برای خود، خانواده و فرزندان؛
- اتخاذ تدابیر مناسب جهت جذب، تربیت و به‌کارگیری نیروی انسانی شایسته نظیر مدیران، معلمان و اساتید معتقد و عامل به رعایت حجاب و عفاف در کلیه مراکز اداری و آموزشی؛
- احیاء و ترویج سنت حسنه امر به معروف و نهی از منکر؛
- ارتقاء سطح آگاهی جوانان در خصوص ارتباطات صحیح انسانی و اخلاقی بین آنها و حفظ حدود عفاف و حجاب در جامعه و خانواده؛
- تبیین دیدگاه اسلام در خصوص عفاف، پوشش، حجاب و ضرورت بیان فلسفه، احکام و دستاوردهای مثبت آن و رعایت آن در جامعه، متناسب با شرایط سنی جوانان و نوجوانان با شیوه‌های جذاب؛

- توجه دادن به رعایت و نیز باور پوشش نه به عنوان یک اجبار اجتماعی، بلکه به عنوان یک ارزش انسانی، دینی و معنوی و یک باور قلبی، جهت مصونیت از زشتی‌ها و آسیب‌های اجتماعی؛
- زمینه سازی اجتماعی مناسب برای دختران و پسران جهت کشف، هدایت و بروز قابلیت‌ها و توانمندیها و تامین مطالبات خود به منظور جلوگیری از بروز جلوه‌گری‌های نامناسب در حیطه فرهنگ عفاف و حجاب؛
- تشویق و ترغیب خانواده‌ها و جوانان به ازدواج آسان و آشنا نمودن آنان با معیارهای شرعی انتخاب همسر، حقوق و وظایف یکدیگر، تقویت روحیه ساده زیستی و قناعت پیشگی در زندگی؛
- ارتقای مهارتهای فنی و حرفه‌ای و توانمندیهای جوانان جهت توسعه طرح‌های خود اشتغالی و آشنایی با بازار کار و زمینه‌های مختلف فعالیت به عنوان زمینه ساز ازدواج، تشکیل خانواده و نهایتاً توسعه فرهنگ عفاف؛
- تبیین عدم مغایرت پوشیدگی، حجاب و عفاف با حضور و فعالیت‌های اجتماعی زنان و رفع شبهه تعارض بین آن دو؛
- ایجاد زمینه‌های دسترسی عمومی به پارچه و لباس منطبق با الگوهای ایرانی - اسلامی و حمایت از طراحان و تولید کنندگان آن؛
- به منظور ایجاد هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی و سایر اشخاص حقیقی و حقوقی فعال در امر ترویج و گسترش فرهنگ عفاف و حجاب در جامعه کمیته ترویج و گسترش فرهنگ عفاف با ترکیب ذیل در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تشکیل خواهد شد و گزارش عملکرد آن هر شش ماه یکبار به شورای عالی انقلاب فرهنگی ارائه خواهد گردید.

ضمانت اجرایی با مصوبات

قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر

ار انجا که اشاعه فحشا، نقش بسزایی در سقط جنین دارد، احیای قوانین پیشگیرانه در این خصوص و توجه به ضمانت‌های اجرایی مربوط به آن، از ضرورت‌های مهم در جامعه می باشد از جمله:

ماده ۷- مجازات اشخاصی که مبادرت به اعمال مجرمانه نسبت به آمر به معروف و ناهی از منکر نمایند، قابل تخفیف و یا تعلیق نیست و صدور حکم مجازات قابل تعویق نمی‌باشد...

ماده ۱۰- وزارت آموزش و پرورش، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان تبلیغات اسلامی، سازمان بسیج مستضعفین، شهرداری‌ها و سایر نهادها و دستگاه‌های فرهنگی مکلفند شرایط اقامه امر به معروف و نهی از منکر و بالابردن سطح آگاهی‌های عمومی در این خصوص را از طریق آموزش و اطلاع‌رسانی فراهم کنند....

ماده ۱۲- وزارت امور خارجه، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط موظفند اتباع خارجی را قبل و حین ورود به کشور نسبت به قوانین و مقررات و رعایت شئون اسلامی آگاه کنند....

بی شک نظارت بر اجرای دقیق، همین دو قانون در جامعه، کفایت که بانوان از گزند ناهنجاریها در امان باشند. بسی جای تاسف است که قوانین لازم و کافی تصویب می شود، اما متاسفانه ضمانت اجرایی ندارد و در نتیجه عامل باز دارنده نخواهد بود.

اجرای مواد قانون عفاف و حجاب با دادن آگاهی عامل بازدارنده است و به فرموده قران کریم، انسان رشید و فهمیده می شود و قانون امر به معروف و نهی از منکر، بعنوان قوه قهریه و یک ناظر عمومی، عامل بازدارنده است.

البته مصوبات و قوانین متعدد دیگری، مثل قانون ایجاد تسهیلات برای ازدواج جوانان، قانون اسلامی شدن دانشگاهها و... موجود می باشد که امیدوارم در تحقیقات بعدی و برای پژوهشگران دغدغه ای باشد که در این ارتباط قدم بردارند.

نتیجه گیری

با بررسی ابعاد وسیع این فاجعه بزرگ انسانی که به علت پنهانی بودن آمارها، به نظر می رسد متأسفانه مغفول واقع شده است، انجام اقدامات پیشگیرانه بسیار ضروری است، زیرا هر عقل سلیمی، حکم می کند که پیشگیری، مهم تر از است، یکی از عوامل پیشگیرانه، اجرای قوانین مرتبط با تحکیم خانواده در اسلام است. خانواده، از چنان اهمیتی در بین تدوین کنندگان قانون اساسی در سال ۱۳۵۸، برخوردار بود که آنها دو اصل از ۱۱۰ اصل قانون اساسی را به طور مستقل به تحکیم خانواده اختصاص دادند، اصل ۱۰ و ۲۱ قانون اساسی، فقط به موضوع خانواده و راههای تحکیم آن اشاره شده است، در حالیکه علیرغم گذشت ۴۰ سال از پیروزی انقلاب اسلامی و تصویب قوانین فراوان مرتبط با تحکیم خانواده در کشور، آمارها، همچنان بیانگر وضعیت بسیار نگران کننده است که این خود زنگ خطری برای اعلام بحران در این خصوص می باشد، آمار فوق، بیانگر آن است که در سال ۱۳۸۷، تعداد ازدواج ۸۸۱۵۹۲ ازدواج صورت گرفته است، در حالی که در سال ۱۳۹۷، تعداد ازدواج صورت گرفته، که با شیب تندی کاهش داشته است، در حالی که آمار طلاق در سال ۱۳۸۷ تعداد ۱۱۰۵۱۰ بوده و این آمار تا سال ۱۳۹۶، کاملاً سیر صعودی داشته و به ۱۷۴۰۴۹ مورد رسیده است. بدیهی است که اگر مدیران اجرایی کشور، از ابتدای پیروزی انقلاب، طبق نظر تدوین کنندگان قانون اساسی در راستای اجرای قوانین مرتبط با تسهیل ازدواج، اهتمام ویژه ای می داشتند، هیچگاه امروز شاهد فاجعه سقط جنین غیر قانونی از یک طرف و کاهش ازدواج از طرف دیگر نبودیم.

پیشنهادات

- با توجه به آسیب ها و پیامدهای جبران ناپذیر سقط جنین، ضرورت برنامه ریزی جهت مقابله با آن، یکی از ضروری ترین وظایف مسئولین کشور است، لازم به ذکر است که این موضوع به دلیل پنهانی بودن آن، متأسفانه کمتر مورد توجه قرار گرفته و لذا به نظر می رسد اراده جدی برای حل این مشکل وجود ندارد و لذا پیشنهاداتی در این خصوص ارائه می گردد:
- ۱- اقدامات پیشگیرانه: از انجایی که پیشگیری، مهم تر از درمان است، در نتیجه ضرورت آگاه سازی عمومی، خصوصاً قشر دختران در دانشگاه و دبیرستان نسبت به پدیده ی بی عفتی و عواقب خانمان برانداز آن، در اولویت اول باید قرار گیرد.
  - ۲- توجه به احکام فقهی در خصوص تفکیک جنسیتی و عدم اختلاط غیر ضرور دختر و پسر در محافل علمی و اجتماعی و اجرای قوانین موجود در این خصوص، باید در دستور کار قرار گیرد.
  - ۳- اطلاعات سقط جنین بصورت طبقه بندی شده در اختیار مردم و مسئولین، قرار گیرد تا عمق فاجعه مشخص شود و دلسوزان جامعه به دنبال حل این معضل باشند.
  - ۴- باید اطلاعات آماری موجود در این خصوص، بالخصوص تبعات آن از جمله: عقیم شدن، فوت و... علنی گردد.
  - ۵- باید دغدغه های جدیدی در قشر تحصیل کرده اجتماع، در این خصوص ایجاد گردد و لذا لازم است موضوعات مرتبط با این موضوع و آسیب های آن تعریف شده و به گروه های مختلف دانشگاهی مانند رشته های روانشناسی، جامعه شناسی، مدیریت، دانش اجتماعی، و تخصص های مختلف پزشکی مانند پزشکی قانونی، زنان و زایمان ارائه گردد، تا زمینه جهت انجام پژوهش های فراوان در حوزه ی آسیب های روانی، جسمانی که دختران جوان را تهدید می کند، فراهم گردد.
  - ۶- آگاه سازی عمومی توسط مراکز ذیربط از جمله: سازمان تبلیغات اسلامی، شورای سیاستگزاری ائمه جمعه، شورای عالی مساجد، مدیران و برنامه سازان در سازمان صدا و سیما و ارائه آخرین آمارها و اطلاعات موجود در این زمینه ضرورت دارد.
  - ۷- آگاه سازی حوزه های علمی خصوصاً مراجع تقلید و فقهای عظام به وضعیت موجود و آمارهای سقط جنین (پنهان و غیر پنهان) و ایجاد زمینه برای طرح آن در محافل فقهی و تجدید نظر در فتوای گذشته، از واجبات این امر می باشد.
  - ۸- باید سایر فقهای عظام نیز، این مسئله را در محافل درس های خارج، به منظور نیل به اجماع فقهی در این خصوص، مطرح نمایند.

۹- این موضوع باید در کمیسیون قضایی مجلس و قوه قضاییه مطرح گردد و قوانین مرتبط با این مسئله و مطابق با فتوای مقام معظم رهبری تصویب گردد (لازم به ذکر است که طبق قواعد فقهی، ولی فقیه می تواند در زمان بحران، حکم حکومتی صادر کند و بر همه لازم الاجرا است).

۱۰- تقویت بنیه دینی بانوان، با آگاهی از شریعت و مبانی اخلاقی و هدایت بانوان بسوی معنویت مد نظر قرار گیرد.

۱۱- بازنگری در مجوزهای سقط جنین، از منظر مراجع عظام و قانون گذاران، با توجه به ناهنجاریهای اجتماعی، باید انجام گیرد.

۱۲- توجه بسیار جدی به اجرای قوانین موجود، اعم از قانون عفاف و حجاب مصوبه شورای عالی، امر به معروف قانون مجلس شورای اسلامی، سند دانشگاه اسلامی، مصوبه انقلاب فرهنگی و کلیه مصوبات مجلس و مصوبات شورای عالی انقلاب اسلامی، به عنوان عوامل پیشگیرانه باید مد نظر قرار گیرد.

منابع

۱. قرآن مجید
۲. ابن منظور، محمد بن مكرم، لسان العرب، معجم لفظی، دار صادر، بیروت، ۱۴۱۴ ه. ق، چاپ سوم.
۳. جاویدی، مجتبی، مجله گواهی بررسی تطبیقی در حقوق ایران، حقوق انگلیس و فرانسه، ش ۲ و ۳، ۱۳۸۴.
۴. جعفری تبریزی، محمد تقی، حقوق بشر، تحقیق و تطبیق در دو نظام اسلام و غرب، موسسه تدوین و نشر آثار استاد علامه محمد تقی جعفری، تهران، ۱۳۸۵.
۵. جوان آراسته، حسین، حقوق اجتماعی و سیاسی در ایران، دفتر نشر معارف، قم، ۱۳۸۴.
۶. حسینی اکبرنژاد، هاله، حسینی اکبرنژاد، حوریه، تحلیل کنوانسیون حقوق کودک (مقایسه دو نظام اسلام و غرب)، انتشارات شورای فرهنگی اجتماعی زنان، تهران، ۱۳۹۲.
۷. خمینی، روح الله، استفتاآت، فقه فتوائی، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، قم، ۱۳۷۲ ه. ش، چاپ اول.
۸. زبیدی، مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، مصحح؛ شیری، علی، دار الفکر، بیروت، ۱۴۱۴ ه. ق، چاپ اول.
۹. سید یزدی، محمد کاظم، العروه الوثقی، انتشارات مؤسسه الاعلمی، ۱۴۰۹ ه. ق، چاپ هجدهم.
۱۰. شیخ حر عاملی، محمد بن حسن، وسایل الشیعه، انتشارات مکتبه الاسلامیه، تهران، ۱۳۹۹.
۱۱. العاملی، محمد بن جمالالدین مکی، اللمعه الدمشقیه، تصحیح، سید محمد کلانتر، منشورات جامعه النجف الدینی، نجف اشرف، ۱۳۹۰ ه. ق، چاپ اول.
۱۲. عباسی، محمود، سقط جنین، انتشارات نقش هزار رنگ، ۱۳۸۲، چاپ اول.
۱۳. عرفانی، امیر و شجاعی، جواد، شواهد تازه از سقط جنین عمدی در شهر تهران: میزانها، دلایل و تغییرات. مجله زنان، مامایی و نازایی، دوره بیست و یکم، شماره ۳، ۱۳۹۷.
۱۴. الفیومی، العلامه احمد بن محمد بن عبد المقری، المصباح المنیر فی غریب الشرح کبیر للرافعی، مؤسسه دارالهجره، ۱۴۲۵ ه. الطبعه الثالثه.
۱۵. فیومی، احمد بن محمد، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی، معجم لفظی - غرایب لغت، مؤسسه دار الهجره، قم، ۱۴۱۴ ه. ق، چاپ دوم.
۱۶. کائینگهام، ویلیامز، بارداری و زایمان، ترجمه دکتر حمید جزایی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، ۱۳۷۰، ج دوم، چاپ هجدهم.
۱۷. مجموعه قوانین و مقررات مرتبط با عفاف و حجاب و اخلاق و عفت عمومی، گردآورنده: با داران، مهناز، انتشارات شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، تهران، ۱۳۹۷.
۱۸. مصوبه عفاف و حجاب شورای عالی انقلاب فرهنگی، مصوبه ۴۲۷ همراه با موارد تکمیلی، شورای عالی انقلاب فرهنگی، تهران، ۱۳۹۸.
۱۹. موسی، حسین یوسف، الإفصاح فی فقه اللغة، معجم موضوعی، مکتب الاعلام الاسلامی، قم، ۱۴۱۰ ه. ق، چاپ چهارم.
۲۰. وزیر، مجید، حقوق متقابل کودک و ولی در اسلام و موارد تطبیقی آن، شرکت چاپ و نشر بین الملل (وابسته به سازمان تبلیغات اسلامی)، ۱۳۸۷.